

Ph. D. Pavel Zona
Univerzita obrani, Prag
Department K 111

Priljeno/Received: 12. VIII. 2022.
Prihvaćeno/Accepted: 1. X. 2022.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.6.7.4>

UDK 323.15(497.5=162.3)
UDK 94(497.5)"1941/1945"

PODÍL ČECHŮ V BÝVALÉ JUGOSLÁVIE NA NÁRODNĚ OSVOBOZOVACÍM BOJI V II. SVĚTOVÉ VÁLCE

Abstrakt: The author presents to the professional public an article dealing with the participation of the Czech minority in the struggle for freedom and against fascism in the former Yugoslavia in the Second World War. This topic has recently been relegated to the end of interest. The struggle of the peoples of the former Yugoslavia for liberation from German occupation in 1941-1945 is an integral part of history and cannot be forgotten. In 2023, we commemorate the 80 th anniversary of the establishment of the first Czechoslovak independent partisan unit. However, the Czechs did not fight only in national units, but were also involved in other units that were formed throughout the territory of the former Yugoslavia. Among the Czech fighters, personalities who cannot be forgotten stood out. They were Josef Vojáček, Josef Růžička, Antonín Doležal. The latter two fell at the head of their soldiers in battle. They were not alone. About 7,000 members of the Czech minority took part in the fighting and several hundred of them died. The author deals with the issue of the Czech and Slovak minorities living in the former Yugoslavia for a long time.

Keywords: Czechoslovak partisan brigade, World War II, Yugoslavia, personalities

Úvodem

Problematikou české (československé) menšiny a jejího působení v prostoru bývalé Jugoslávie se zabývala a zabývá celá řada českých a tamějších autorů. Cílem tohoto článku není pokračovat v jejich díle. K jeho napsání inspirovalo autora několik skutečností. První a zřejmě zásadní bylo, že pochází ze Znojemska a několik let působil jako náčelník Okresní vojenské správy ve Znojmě. Tedy v regionu, kde žije řada potomků bývalých jugoslávských partyzánů, kteří se zde po válce usídlili. Setkání a rozhovory s nimi jsou plná zajímavých, ale mnohdy obtížně ověřitelných informací o životě ve Slavonii, kam se jejich předci v uplynulých stoletích odstěhovali. O jejich boji proti fašismu ale také o období těsně po válce, kdy osídlovali opuštěné pohraničí Československa. To vedlo autora k myšlence prostudovat a analyzovat dokumenty uložené v Archivu Svazu Čechů v Daruvaru v republice Chorvatsko (ASČ v RCH), Státním okresním archivu ve Znojmě, pokusit se zmapovat osudy této komunity a věnovat se jejím osudům podrobněji. Tímto předkládá odborné veřejnosti článek, ve kterém se věnuje především roli našich krajanů v bývalé Jugoslávii v období boje proti fašismu. Neméně zajímavými se jeví i osudy těchto bojovníků a jejich rodin v poválečném období a hlavně jejich anabázi po návratu do staré vlasti a osídlování moravského pohraničí v letech 1945-1948. Motivací je i to, že při zkoumání příslušných archívů nacházel autor celou řadu nesrovnalostí, vzájemně si odporujících informací, ale i zjevně chybějících dokumentů ze zkoumaného období. Jedná se o poměrně málo frekventovanou problematiku, která nabízí možnost bádání nad souvislostmi mezi gerilovým bojem a každodenním životem, mezi válkou a následnou obnovou, ale i životem lidí ve vypjatých obdobích jejich života. Z uvedeného je patrné, že prostor k bádání a s ním spojené hledání objektivních informací a následné formulování adekvátních závěrů ve výše zmíněných oblastech je velmi široký.

K historii vystěhovalectví na Daruvarsku

Čeští vystěhovalci, přicházeli ve větším počtu do oblasti Slavonie a centrálního Chorvatska již od konce 18. století. Příliv českého a slovenského obyvatelstva postupně sílil v první polovině a vrcholil v druhé polovině 19. století. Například v roce 1826 se přistěhovalo kolem 90 rodin do Ivanova Sela na území chorvatské vojenské hranice a zároveň se tehdy první čeští přistěhovalci objevují v Končenicích v civilní Slavonii u Daruvaru. Další silná vlna přistěhovalců z území Čech se objevuje v Daruvaru a v jeho okolí mezi lety 1876 – 1890.

S tím jak jejich počet rostl, především na území dnešního Chorvatska, docházelo postupně k jejich sdružování do krajských spolků. První Česká beseda na území současného Chorvatska byla založena v Záhřebu již v roce 1874, následoval Dubrovnik (1899). V Daruvaru byla

založená roku 1907. S rozpadem Rakousko-Uherska bylo přistěhovalectví Čechů a Slováků na území nově konstituovaného Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS) prakticky ukončeno. Podle statistických údajů z roku 1900 bylo v krajích dnešního Chorvatska usídleno 31 888 Čechů. Podle Jana Auerhana žilo na území tehdejší Jugoslávie 46 777 příslušníků české národnosti¹⁰¹⁶. Většina z nich se živila zemědělstvím, nebo příbuznými řemesly. Část z nich vlastnila mlýny, potravinářské nebo textilní firmy.

Právní postavení jugoslávských Čechů bylo především po první světové válce velmi komplikované. Většina českých přistěhovalců si ponechala československé občanství (vzhledem k výlohám spojeným s jeho změnou). Podle údajů z roku 1931 žilo v Jugoslávii 13 800 československých občanů¹⁰¹⁷. Tito Češi však byli zároveň povinni vykonávat vojenskou službu v Československu. Po návratu z vojny z hospodářsky mnohem rozvinutějšího prostředí zpět do Jugoslávie se mnohdy dívali na své spoluobčany s jistým respektem.

Po vzniku Království Srbů, Chorvatů a Slovinců 1. prosince 1918 (od roku 1929 Království Jugoslávie) se uvažovalo o organizaci, která by zastupovala českou i slovenskou menšinu jak vůči Jugoslávii, tak i v Československu. Dne 29. června 1921 byl založen **Československý svaz** v Království SHS (Jugoslávii), který zastupoval „československou“ menšinu až do roku 1941. Přesto v českém menšinovém životě kolem Daruvaru hlavní roli měla daruvarská Česká (Československá) beseda, která zakládala takové besedy v osadách ve kterých žil větší počet Čechů a někde také otevíraly jako paralelky české školy. Prvořadým úkolem krajanských spolků bylo udržování českého jazyka a vzdělávání, proto byly poměrně záhy zakládány i české školy. V letech 1922 až 1936 vznikla v Chorvatsku síť českých škol různého profilu. V době největšího rozkvětu působilo v Chorvatsku 22 českých škol. Československý svaz, české spolky a české školy byly v květnu 1941 po okupaci Jugoslávie ustašovským režimem zakázány. K obnovení činnosti Svazu a české školy v Daruvaru došlo po osvobození města. Svaz si kromě organizační práce vzal na starost také vydavatelskou činnost a co je pro potřeby dalšího studia a bádání spravuje rozsáhlý archiv¹⁰¹⁸.

Podstatnou část archivu zabírají dokumenty týkající se působení našich krajanů v protifašistickém boji národů Jugoslávie ve druhé světové válce. Jedná se především o materiály mapující činnost 1. československé brigády Jana Žižky z Trocnova v Jugoslávii, která byla konstituována v říjnu 1943. Tyto dokumenty, které jsou podle vyjádření správce archivu velmi nepřehledné a neuspořádané, bude nezbytné podrobit hlubšímu zkoumání zaměřeného na

¹⁰¹⁶ Auerhan, J., *Čechoslováci v Jugoslávii, Rumunsku, Maďarsku a Bulharsku*, Praha, 1921., s. 29.

¹⁰¹⁷ Auerhan, J., *Československé jazykové menšiny v evropském zahraničí*, Praha, 1935., s. 112.

¹⁰¹⁸ *Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Chorvatsko – historie krajanů*. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_sвете/historie_krajanu/historie_krajanu-index_4.html.

zdokumentování české menšiny ve Slavonii od jejich příchodu do konce druhé světové války a na období do roku 1950, kdy končí tzv. reemigrace. Druhá část obsahuje pozdější dobu. Problémem, na který badatel naráží při studiu dokumentů v AČS v RCH je že poměrně velká část dokumentů jsou kopie, jejichž originály jsou obtížně dohledatelné v dalších archivech (Záhřeb, Bělehrad).

Válečné období

Od roku 1918 od vzniku samostatné Československé republiky a posléze České republiky prošel náš politický systém mnoha změnami, které sebou přinesly mnohdy zásadní obraty v pohledu na uplynulá období, na události a osobnosti je doprovázející. V této souvislosti nelze nevzpomenout pohled na postavení a úlohu Čechů a Slováků na území bývalé Jugoslávie, zvláště na vývoj pohledu na jednotlivé složky jejího protifašistického odboje na bojištích druhé světové války. Jednalo se o poměrně významnou národnostní menšinu, která si uchovala svoji identitu dodnes. A právě příslušníci těchto národů se významně zapojili do národně osvobozeneckého hnutí v Němci obsazené Jugoslávii. Na jejich podíl na porážce fašismu se rádo zapomínalo a bohužel i zapomíná dodnes. Proč tomu tak bylo, je vcelku jasné. V období po roce 1948 bylo to proto, že si Jugoslávie dokázala prosadit vlastní směr rozvoje poválečné Jugoslávie bez ohledu na Sovětský. Druhá pozdější příčina byla v tom, že se nerado přiznávalo, že vedení protifašistického hnutí byli komunisti. A tím příslušníci jugoslávských Čechů a Slováků tak nesli na svých ramenou cejch „nežádoucí složky odboje“. Neprávem, protože podle průběžných hlášení o počtu, národnostní a politickém hlášení u praporu a brigády se podíl komunistů včetně kandidátů byl nepatrný¹⁰¹⁹. Je zvláštní, že i naše krajanské spolky v Jugoslávii, vydaly po druhé světové válce pouze několik publikací popisující především léta protifašistického boje. A i ty vyšly v relativně krátkém období na přelomu 60- tých a 70- tých let¹⁰²⁰.

Příslušníci české menšiny se zapojili do protifašistického boje již od března 1939, což bylo v příkrém rozporu s oficiálním stanoviskem jugoslávské vlády, která se snažila o neutrální postoj k vývoji v Evropě. Češi v Jugoslávii pomáhali uprchlíkům z ČSR mířícím přes Balkán na západ do Francie a Anglie. Mnozí se k nim přidávali a ve Francii se hlásili do armády s cílem postavit se se zbraní fašistickému Německu.

Na začátku roku 1941 začalo hitlerovské Německo připravovat podmínky pro napadení Sovětského svazu. Součástí těchto příprav bylo zajištění Balkánu, kde stále existovalo samo-

¹⁰¹⁹ AČS RCH, Daruvar, fond (f.) Brigáda J. Žižky, karton (k.) VIII/2-4.

¹⁰²⁰ Do tohoto období spadají i vědecké konference mapující boj českých a slovenských partizánských jednotek v Jugoslávii. Příkladem je konference Revoluční odkazy XIV. Vojvodinskej údernej slovenskej brigády z listopadu 1979. Sborník z ní vydalo nakladatelství OBZOR Novi Sad v roce 1980. Publikace je součástí AČS v RCH.

statné Království Jugoslávie. Bojové akce začaly bez vypovězení války ráno dne 6. dubna 1941 bombardováním Bělehradu a dalších měst. Do útoku se zapojilo 24 německých, 23 italských a 5 maďarských divizí s více jak 2000 letadly. Rozhodujícím bodem bojů bylo prolomení jugoslávské obrany na všech významných úsecích, po kterém následoval rozkaz k ústupu do hor. Armáda se začala rozpadat také díky hromadným dezercím zejména chorvatských a slovinských vojáků, což logicky vyústilo v totální chaos, který ukončilo podepsání bezpodmínečné kapitulace již neexistující armády dne 17. dubna¹⁰²¹. Po kapitulaci Jugoslávie následovalo její dělení mezi vítězné státy a sousedy. Německo přímo okupovalo severní části Slovinska, podstatnou část Srbska a některé ekonomicky či surovinově významné enklávy v dalších částech země. Zbytek Slovinska, část Chorvatska a Dalmácie, Černou Horu a Kosovo obsadila Itálie. Podstatnou část Makedonie anektovalo Bulharsko a část Srbska, Chorvatska a Slovinska u svých hranic okupovalo Maďarsko. Mapa rozdělení Jugoslávie je na obrázku č. 1.

Podstatnou část Chorvatska, Bosnu a Hercegovinu a část Srbska zabíral tzv. Nezávislý stát Chorvatsko (Nezavisna država Hrvatska – NDH). Tento stát zabíral téměř 100 000 km² a měl 6,5 milionu obyvatel¹⁰²². Okamžitě po vzniku tohoto státu se naplno projevil nacionalistické snahy o vytvoření etnicky čistého státu, které vyvrcholily hromadným přestěhováním a vraždění Srbů, Židů, Romů a příslušníků jiných j národu pokud neschvalovali politiku NDH. Rovněž docházelo k jejich izolaci v koncentračních táborech.

Předpoklady pro odboj v Jugoslávii se vytvářely již před vlastní kapitulací. Okupační jednotky postupovaly tak rychle, že v jejich týlu zůstávaly početné a relativně dobře vyzbrojené části jednotky jugoslávské armády. Po rychlém odsunu německých jednotek připravujících se na další akce na východní frontě nebyl nikdo, kdo by dokončil pacifikaci celého území. Tento fakt způsobil, že nacistické Německo bylo nuceno v průběhu dalších let vyčlenit značné síly a prostředky, které mu následně chyběly na dalších frontách druhé světové války.

Již od května roku 1941 byly organizovány odbojové jednotky pod vedením plukovníka Dragoljuba Mihajloviće v horách západního Srbska. Ty navazovaly na tradici četnických bojovníků z doby bojů proti turecké nadvládě. Toto hnutí se rychle šířilo mezi srbským obyvatelstvem v Bosně a Hercegovině, Černé Hoře ale i dalších oblastech osídlených srbským etnikem. Cíle bojových akcí vedených těmito silami byl návrat předválečného uspořádání. Problémem četnického hnutí byl srbský nacionalismus. Spontánně vznikala i další národnostní odbojové hnutí, které se cíleně připravovalo na celonárodní protifašistické povstání. Byla to Komunistická strana

Jugoslávie (KSJ). Výzva k jeho zahájení byla zveřejněna 22. června 1941¹⁰²³. Povstání vypuklo na počátku července prakticky ve všech částech země. Do konce roku 1941 bylo ve

¹⁰²¹ ŠESTÁK, M. a kol. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha, 2001. s. 442-443.

¹⁰²² ŠESTÁK, M. a kol. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha, 2001. s. 448-453.

¹⁰²³ ŠESTÁK, M. a kol. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha, 2001., s. 461-463.

Obrázek č. 1 Rozdělení poražené Jugoslávie po 17. dubnu 1941.¹⁰²⁴

zbrani 60-70 tisíc partyzánů, kteří ovládali střídavě rozsáhlá území Srbska, Černé Hory, Bosny a Hercegoviny a Chorvatska. Partyzánské hnutí bylo od počátku ovládáno KSJ prostředni-

¹⁰²⁴ Perry-Castañeda Library Map Collection dostupné na http://www.lib.utexas.edu/maps/map_sites/hist_sites.html

ctvím velitelů a komisařů, kteří se rekrutovali z řad veteránů války ve Španělsku. Snahou komunistů bylo vytvořit jednotnou protifašistickou frontu a s tím se obrátili i na Mihajlovičovy četníky. Byla vedena jednání o spolupráci, vzájemné pomoci a vymezení územní působnosti – bohužel neúspěšně. Naopak došlo ke srážkám mezi těmito významnými složkami odboje, které vyústily ve vzájemnou nenávist a nesnášenlivost. Tyto rozpory nakonec vedly k tomu, že četníci otevřeně spolupracovali s okupačními silami.

Němci vědomi si nebezpečí, které znamenalo partyzánské hnutí, provedli v období 1942 – 1943 proti partyzánům na území Bosny a Hercegoviny velké ofenzivy, které rozštěpenému odbojovému hnutí způsobily nemalé ztráty, ale na druhé straně umožnily partyzánům získat dělostřelectvo a letadla. To období lze popsat jako etapu střídavých úspěchů obou stran. Probíhaly v nich významné boje a bitvy (Neretva, Sutjeska), ale také znamenaly výrazný růst prestiže partyzánských jednotek vedených Josipem Brozem Titem. To vyústilo v březnu roku 1943 v navázání oficiálního styku Londýna a partyzánů, vyslání oficiální mise k Titovu štábu a zahájení materiální pomoci partyzánským oddílům.

Vývoj v Jugoslávii významně ovlivnila kapitulace Itálie v září roku 1943. Němci již neměli dost sil na znovuoobsazení území ovládané Národně osvobozenou armádou (NOA), která vznikla zapojením dalších národních protifašistických hnutí a především změnou organizace. V této armádě bojovali nejenom příslušníci jednotlivých národů Jugoslávie, ale i Italové, Maďaři, Němci, Češi, Slováci a příslušníci dalších národů. Na podzim roku 1943 měla NOA 300 000 vojáků v devíti armádních sborech, 27 divizích a 100 brigádách ¹⁰²⁵. Na druhou stranu růst vlivu Tita a jeho armády vyvolal u německého velení snahu o zapojení nacionalistických jednotek z řad Chorvatů, Srbů ale i dalších národů do boje proti komunisty ovládané armádě. Tato etapa vzájemných bojů poznamenala vztahy národů Jugoslávie na dlouhá desetiletí dopředu a ozvěnu má až podnes.

Rok 1944 byl ve znamení přenesení hlavních bojů na území Srbska, což znamenalo pro Německo značnou hrozbu. Proto německé velení posílilo počtem své jednotky, působilo tam i dále veliký počet maďarských vojáků, četníků a další tisíce vojáků začleněných do jejich spojeneckých jednotek z jugoslávského území. V září dorazily jednotky Rudé armády k hranicím Jugoslávie, což vyvolalo nutnost koordinace bojových akcí mezi nimi a NOA. V říjnu byl dobyt Bělehrad, v průběhu podzimu Makedonie a na konci roku celé Srbsko.

Na počátku roku 1945 byla provedena reorganizace NOA. Přejmenovala se na Jugoslávskou armádu a vznikl i její generální štáb. Díky amnestii z konce roku 1944, která přivedla do řad NOA desítky tisíc příslušníků dříve kolaborantských jednotek a mobilizaci obyvatelstva

¹⁰²⁵ ŠESTÁK a kol, *Dějiny Jihoslovanských zemí*. Praha, 2001., s. 478.

osvobozených území se rozrostla na 800 000 mužů. Na počátku roku se bojovalo především na území NDH. Poslední německé jednotky na území Jugoslávie se vzdaly až 16. května 1945¹⁰²⁶.

1. Československá samostatná brigáda Jana Žižky z Trocnova v Jugoslávii

Místem vzniku československého praporu a samostatné brigády byla Slavonie, ve které od konce 19. století žila významná menšina Čechů a Slováků. Jednalo se především o okresy Daruvar, Pakrac, Grubišno Polje a Garešnica. Největší podíl byl v okresy Daruvaru, kde tvořil kolem 23 % obyvatelstva. Na počátku války žilo ve Slavonii a severozápadního Chorvatska kolem 30 000 Čechů a Slováků. Okamžitě po okupaci Jugoslávie a vzniku NDH byl zahájen tlak na národnostní menšiny – zrušily se české školy, český tisk a Besedy. Spolkový majetek byl konfiskován a spolková činnost národnostních menšin byla postavena mimo zákon

a. Československý prapor

Významná část obyvatelstva české a slovenské národnosti dnešního Chorvatska vzhledem k vazbám na „starou vlast“ (rozdělené a částečně okupované Československo) a represím ze strany ustašovského Chorvatska se postupně zapojila do protifašistického odboje. V první fázi (r. 1941) bylo to jen jednotlivci, kteří agitovali proti nacismu nebo vstupovali do menších jednotek národněosvobozenického vojska (NOV) poblíž hornatých území Slavonie, Bilogory a Moslaviny. Velitelem jednoho takového menšího partyzánského oddílu v březnu 1942 stal se Čech Josef Vojáček zvaný Taras.

Musí se připomenout, že v období 1941 – 1942 bylo méně obětí mezi bojovníky takových jednotek, než mezi obětí nepřátelského teroru nad civilním obyvatelstvem. V NDH o život přicházeli mnozí občane jen proto, že patřili jiným národům, postrádali také komunisti bez ohledu na národnostní příslušnost, jednotlivci kteří udržovali s nimi kontakty, ti kteří ukrývali pronásledované, agitátoři, kteří poukazovali o správnosti boje proti fašismu, nebo podporovali národně osvobozenické hnutí. Tomu se nevyhnuli ani příslušníci české a slovenské menšiny, Počet takových obětí nikdo nepoznamenal, ale jeden z takových významných byl Václav Vostřel, po válce vyhlášen národním hrdinou.¹⁰²⁷ Ve Slavonii zesílila aktivita partyzánů v průběhu roku 1942. Počet příslušníků protifašistických oddílů narůstaly, a jejich slučováním

¹⁰²⁶ ŠESTÁK a kol, *Dějiny Jihoslovanských zemí*, Praha, 2001., s. 491.

¹⁰²⁷ Václav Vostřel (1905. – 1942.) narodil se v Pavlovci v kovářské rodině, která se zabývala i zemědělstvím. Roku 1920 rodina se přestěhovala do Kupince. Těžký život ho přiblížil socialismu a komunistům. V roce 1938 rodina se přestěhovala do Čemernice u Virovitice. V roce 1939 se Václav stal členem KPJ a po vypuknutí války podněcoval kolem Virovitice a také Čechy v okolí na lidové povstání proti fašismu. Roku 1942 ho lapili ustašovci a byl popraven v Kokočaku. V roce 1951 byl prohlášen národním hrdinou Jugoslávie.

koncem roku byla formovaná XII. slavonská úderní brigáda. V tu dobu v bojových jednotkách bylo zapojeno více desítek Čechů a Slováků a tento počet postačil, aby se se rozmyšlelo o založení jedné československé jednotky v rámci XII. slavonské brigády. To se uskutečnilo 3. května 1943 u osady Cikoti na západních svazích Papuku. Stalo se ro rozkazem štábu III. Operativní oblasti NOV a PO Chorvatska. Rozkaz k založení praporu obsahuje¹⁰²⁸:

„...Tímto aktem se zakládá I. Československý prapor III. operativního pásma.

Velitelem uvedeného praporu je stanoven soudruh Růžička, jeho zástupcem soudruh Arnošt Jasmín, zvaný Maroko a politickým komisařem praporu soudruh Josef Hanzl zvaný Růžička. Další členy štábu nechť shora uvedení soudruzi vyhledají z řad našich bojovníků československé národnosti a předloží je Štábu tohoto pásma ke jmenování.

I. československý prapor bude operovat na území III. operativního pásma bude pod jeho přímou kontrolou a správou. V prvním období bude jeho hlavním úkolem politická činnost mezi Čechy a Slováky a jejich mobilizace za účelem rozšíření jednotky na československou brigádu.

K založení československého praporu je nutno přistoupit ihned.

Všem našim jednotkám na území III. operativního pásma bude oznámeno, aby všechny bojovníky československé národnosti poslali do uvedeného praporu. Také všichni ostatní bojovníci, kteří mluví česky nebo slovensky a jsou ochotni vstoupit do československého praporu, mohou do něho vstoupit. Štáb praporu se bude v prvním období nacházet na území teritoria Psunj.

Bojovníci československého praporu budou nosit tutéž uniformu jako ostatní bojovníci NO vojska Jugoslávie, s tím, že pod pěticípou hvězdou budou mít československou vlajku. ...

Velení v československém praporu bude v jejich národním jazyce ...

Po svém založení měl prapor 146 příslušníků. Velitelem byl jmenován Josef Růžička, ten si vybral za velitele 1. roty Gustava Matějku a 2. roty Josefa Kábíčka. Prapor byl přímo podřízen III. oblasti. Na počátku své existence plnil prapor dva hlavní úkoly. Prvním z nich byl v rozkaze zmíněná politická práce v řadách Čechů a Slováků, aby hromadně přistupovali do jednotek národně osvobozovacího vojska¹⁰²⁹. Druhým byla příprava a výcvik bojovníků. Ti (včetně velitelů) se rekrutovali z řad mladých lidí, kteří zcela postrádaly jakékoli zkušenosti s vedením partizánské války. Součástí přípravy byla taktika, maskování a klamání, patrolování a

¹⁰²⁸ HANZL, J., *Bojová cesta I. Československé brigády Jana Žižky z Trocnova*. Československý svaz v SRCH, Daruvar, 1968., s. 117-119.

¹⁰²⁹ AČS RCH, Daruvar, f. Československý svaz, k. 9. HISTORIAT Josip Hanzl (rukopis) český abstrakt s. 2.

strážní služba, nauka o zbrani a střelba. V případě velitelského sboru se příprava soustředila na zvýšení schopností velet a řídit činnost svých jednotek a štábu. Výuku vedli starší a zkušenější příslušníci praporu, zejména ti, kteří přišli ze stávajících brigád.

Do 24. června 1943. byl prapor podřízen štábu 3. operativního pásma a potom byl zařazen do sestavy XVII. brigády, jako 4. prapor jež byla součástí 10. (později 28.) divize¹⁰³⁰. Do prvních bojů zasáhl 1. prapor v rámci bojů hlavních sil partyzánských jednotek v Bosně (Sutjeska a Neretva). V době, kdy Titovi jednotky vedly těžké boje o přežití, snažil se štáb partyzánských jednotek zapojit co nejvíce svých oddílů na celém území Jugoslávie do boje proti okupantům a bránit tak zapojení dalších nepřátelských jednotek do boje proti hlavním silám partyzánů. Bojová cesta praporu tak začíná 9. července 1943 u Koturiče. Úkolem praporu v tomto boji bylo zabránit německým jednotkám v rabování a podpalování vesnic východně od Pakracu. Po celodenním boji byly německé jednotky odraženy. Prapor tak prošel svým křtem ohněm se ctí a beze ztrát. V tomto boji se ukázala síla osobnosti velitele praporu Josefa Růžičky. Aktivita praporu pokračovala v následujících dnech při přesunu jednotky k Sávě, kam dorazila 16. tohoto měsíce. Prapor kryl přechod jednotek brigády přes řeku a v bojích o Krapje ztratil prapor 12 svých bojovníků, včetně velitele první roty Gustava Matějky. Jednotka byla na cestě do Banije kde měl převzít dodatečné ozbrojení pro bojovníky XVII brigády. Ve střetech následujících dnů ukořistili vojáci praporu množství zbraní munice a dalšího materiálu. Z vojenského hlediska je v této fázi působení praporu nejzajímavější boj v lese Ilijina Greda, kde celá 17. brigáda dostala do nepřátelského obklíčení. Místo obrany však její příslušníci přešli do protiútku. Velmi rychle prorazili obklíčení a zahnali německé a ustašovské jednotky do výchozích pozic. V bojích padlo nebo bylo zajato 380 nepřátel. Ztráty brigády činily 22 mrtvých a 44 zraněných. Československý prapor měl 3 mrtvé.¹⁰³¹ Svůj úkol splnili a vrátili se do Slavonie. Tam se prapor zapojil do bojů u Drenského Slatiniku, Drenje a Krndiji. Po ukončení bojů byl prapor vyvážen ze 17. brigády a začal naplňovat kroky vedoucí k provedení reorganizace na samostatnou brigádu. Zároveň byl prapor přemístěn na Daruvarsko – tedy do prostoru s největší koncentrací Čechů. Věhlas, který získal v bojích proti nepřátelům, vzbudil u krajanů zájem zapojit se do protifašistického boje. Počty praporu se zdvojnásobily a bylo možno přistoupit k formování brigády.

1. Československá brigáda

Brigáda vznikla v Bučji (Slavonie) na základě rozkazu č. 16 štábu VI. sboru vydaného dne 26. 10. 1943¹⁰³². Tímto rozkazem byla zformována 1. československá brigáda z 1. česko-

¹⁰³⁰ AČS RCH, Daruvar, f. Brigáda Jana Žižky, k. VIII/3 Rozkaz štábu III. operační oblasti.

¹⁰³¹ AČS RCH, Daruvar, f. Československý svaz, k. 9. HISTORIAT Josip Hanzl (rukopis) s. 31

¹⁰³² AČS RCH, Daruvar, f. Brigáda Jana Žižky, k. VIII/4 Rozkaz č. štábu VI. korpusu.

slovenského úderného praporu, 1. posávského úderného praporu a částí XII. úderné brigády. Velitelem brigády byl ustanoven Milan Joka, politickým komisařem Josef Vojáček, náčelníkem štábu Antonín Doležal a informativním důstojníkem Josef Hanzl.

Brigáda měla v době svého vzniku tři prapory o celkovém počtu 289 Čechů a Slováků, 201 Srbů, 69 Chorvatů a 20 příslušníků jiných národů¹⁰³³. Počty se však měnily prakticky každodenně a v průběhu bojů v letech 1943 – 1945 kolísali od 500 do 1200. Z denních výkazů počtů vyplývá i jeden zajímavý moment a to v údobích snížené bojové aktivity nebo problémů se zásobováním se snižoval počet osob i pod 300¹⁰³⁴. Velení a štáby byly vícenárodní, pouze první prapor, kterému velel Josef Kubíček, byl útvarem ryze českým. Ostatní prapory byly národnostně smíšené. Do bojů se zapojila v rámci XII. divize nejdříve v bojích o město Virovitica, potom kolem Đakova a Garašnice. V bojích získala brigáda nejen prestiž a zkušenosti, ale i značnou kořist. Ta byla hlavním zdrojem výzbroje. Ze zprávy z 21. prosince 1943 plyne, že brigádu tvořilo 571 mužů a 29 žen a ve výzbroji bylo 638 pušek, 5 samopalů, 1 protitanková puška, 34 kulometů různých typů, protitankové dělo, 3 lehké a 1 těžký minomet a 33 pistolí¹⁰³⁵. Situaci v zabezpečení zbraní však komplikovala typová pestrost kořistních zbraní. Do jednotlivých modelů ručních zbraní byl nedostatek munice, mnohdy chyběla vůbec¹⁰³⁶.

Další reorganizaci prodělala brigáda 25. února 1944 a po ní byla prakticky československá – tedy složená z Čechů a Slováků. Na jaře tohoto roku vedla brigáda boje s Němci, ustašovci a domobranou mezi Daruwarem a Čazmou. Nejvýznamnějším střetem byl boj o Podravskou Slatinu, při kterém byla jednotkami VI. sboru zlikvidována posádka ve velkém počtu mužů. Po těchto bojích se jednotka stáhla na území kolem Daruvaru. V této oblasti plnila mimo jiné i významný úkol ochrany krajanů, při čemž byla průběžně doplňována z jejich řad. Tam se také zapojila do obrany území před jarní ofenzivou fašistů, do které bylo zapojeno více počet partizánských jednotek a kolem 100 tanků podporovaných letectvem. I v tomto případě se podařilo nepřátelské jednotky odrazit. V letních měsících roku vedla 1. Československá brigáda ve spolupráci s dalšími jednotkami boj proti posádkám fašistů rozmístěných ve Slavonii. Nejtvrďší boje byly vedeny v srpnu v Končenicí, Markovci, Petrovom Vrchu a Polany, ve kterých byla mimo jiné sestřelena i dvě nepřátelská letadla. Dne 16. září byl osvobozen Daruvar a brigáda obdržela od našich krajanů bojovou zástavu. V osvobozeném městě byl založen Svaz československých besed jako nejvyšší menšinový orgán. Jeho představitelé oslovili vedení Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie (Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja

¹⁰³³ AČS RCH, Daruvar, f. Brigáda J. Žižky, k. VIII/2-4.

¹⁰³⁴ AČS RCH, Daruvar, f. Brigáda J. Žižky, k. VIII/ 4, Spisak 29. II. 1944.

¹⁰³⁵ AČS RCH, Daruvar, f. Brigáda J. Žižky, k. VIII/2.

¹⁰³⁶ AČS RCH, Daruvar, Grada za historiu narodnooslobodilačkog parketa u Slavoniu Kniga X, Slavonsky Brod 1984, s. 391.

Jugoslavijské – AVNOJ) s žádostí uvolnění příslušníků menšiny bojujících v různých jednotkách a možnost jejich zařazení do národních jednotek doslovně: „*tak nám bude umožněno utvořit nově zmobilizovanými našimi krajany druhou – možná i třetí československou brigádu v rámci NVOJ, která by jako divize mohla pokračovat se srbskými a Chorvatskými bratrskými jednotkami v pochodu za osvobození Prahy a bude-li toho zapotřebí i Berlína*“.¹⁰³⁷ S touto žádostí seznámila ve svém dopise ze 14. října i vládu Republiky Československé t. č. v Londýně s žádostí o pomoc při naplňování národních zájmů.¹⁰³⁸ Činnost brigády sledovala v průběhu války Československá exilová vláda v Londýně. Tento dopis byl napsán a odeslán v období, kdy se podařilo osvobodit Daruvar a jeho okolí od Němců a partizánské hnutí prožívalo jedno z nejúspěšnějších období.

Na podzim se brigáda přesunula do blízkosti železniční trati Záhřeb – Bělehrad, kde prováděla diverzní akce narušující dopravu na této důležité dopravní tepně. Největší akcí slavonských partyzánů od začátku války byly boje o Našice ve dnech 18. – 24. listopadu. Po bojích u Našic se do brigády přihlásila řada dobrovolníků ze slovenských obcí z okolí. To umožnilo vytvoření 3. praporu. Celkem měla brigáda víc než 1000 vojáků, z nichž bylo 915 Čechů a Slováků. Velitelem se stal Josef Růžicka a náčelníkem štábu Josef Hanzl.

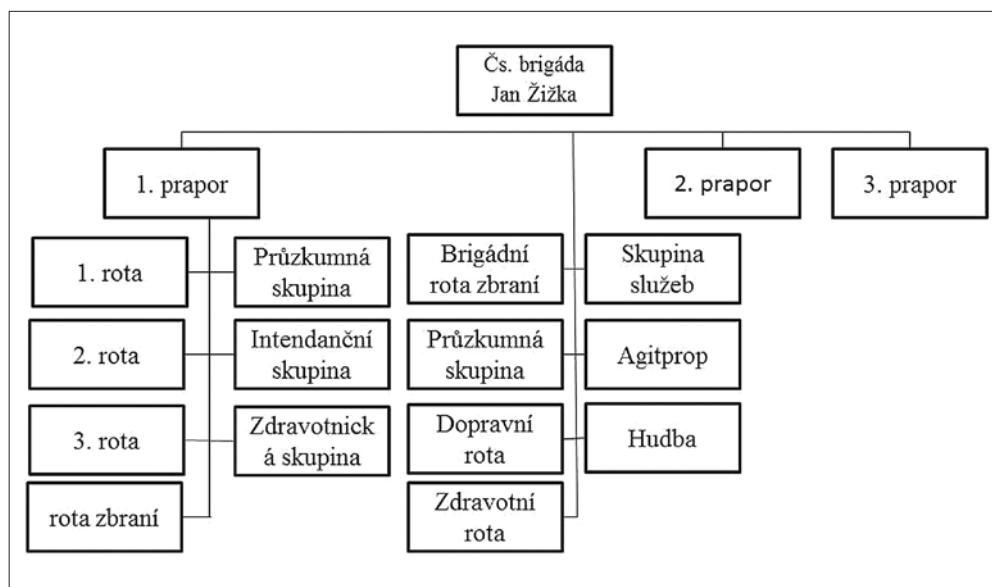
Na konci roku 1944, kdy se do bojů v Jugoslávii zapojila postupující Rudá armáda, se změnila taktika fašistických jednotek. Stáhly se do velkých měst a změnily je v pevnosti, které hodlaly bránit až do konce. Československá brigáda se zapojila do útoku v prostoru Đakovo – Osijek. Nepřítel zde ve značné míře používal tanky, proti nimž neměla brigáda adekvátní obranu.

Organizace brigády na konci roku 1944 je zajímavá z hlediska plnění taktických úkolů při partizánském způsobu vedení boje. Pro organizaci takovýchto jednotek je typické členění do malých jednotek schopných plnit dílčí úkoly samostatně a to především na stupni rota a prapor. V případě nutnosti a vedení rozsáhlých operací byly roty nebo prapory posíleny dalšími složkami brigády. Organizace brigády je na obrázku č. 2 složení 2. a 3. praporu bylo totožné s prvním. Ve schématu jsou použity některé ne zcela běžné výrazy, které jsou však poplatné roku 1944. Intendanční skupina v praporu zabezpečovala zásobování potřebným materiálem. V rotě zbraní byly soustředěny podpůrné zbraně – kulomety, minomety protitankové prostředky. Do brigádní skupiny služeb patřilo zásobování, veterinární služba a skupina oprav materiálu. Agitprop zabezpečoval propagandu, mimo jiné vydával brigádní noviny.¹⁰³⁹

¹⁰³⁷ AČS RCH, Daruvar, f. ČSS v Chorvatsku, k. A1 Dopis vládě ČSR, č. 4/44, Daruvar 14. 10. 1944.

¹⁰³⁸ Tamtéž.

¹⁰³⁹ V tomto odstavci čerpá autor článku z chorvatsky psaného originálu organizace brigády. Překlad autor článku. Viz poznámka 22. Pro úplnost je nutno poznamenat, že početně se jednalo o jednotky poměrně malé. Podle dnešních měřítek brigáda odpovídala dnešnímu praporu, prapor rotě a rota četě.

Obrázek č. 2. Schéma brigády z konce roku 1944¹⁰³⁹

Na přelomu ledna a února 1945 došlo k první výměně informací mezi 1. Československou a 14. slovenskou brigádou, která byla převážně tvořena Slováci usídlenými v okolí Nového Sadu. Velitelství obou brigád si vzájemně vyměnily dopisy vyjadřující vzájemnou podporu a naznačující možnosti spolupráce. Představitelé českého svazu a brigády viděli možnosti další spolupráce především v propojení českých a slovenských menšinových organizací. Ve vzájemné výměně propagačních materiálů a v oblasti kultury. Velmi zajímavá je prosba o: „obširnější zprávu o životě a práci vaší brigády jakož i o poměrech slovenské menšiny v zázemí, o kulturním a spolkovém Vašem životě...“¹⁰⁴¹ Velitelství 14. brigády odpovědělo dopisem dne 25. 1. 1945, ve kterém informuje o své síle, a požadované informace na situaci menšiny posílá formou kapesních novin, které slovenská brigáda vydávala. Na žádost o kontakty na vedoucí představitele menšiny a brigády odpovídají: „... Dále Vám posíláme její adresy, s tím abyste jím zaslali též nějaký materiál vaší techniky a navázali styky s nimi, což by byl jeden krok k utvoření Československé divize“.¹⁰⁴²

¹⁰⁴⁰ AČS RCH, Daruvar, f. Československý svaz, k. 9. HISTORIAT Josip Hanzl (rukopis) s. 87

¹⁰⁴¹ AČS RCH, Daruvar, f. ČSS v Chorvatsku, k. A1 Štábu 14. brigády /Slovenská/ 15. 1. 1945

¹⁰⁴² AČS RCH, Daruvar, f. ČSS v Chorvatsku, k. A1 Štábu I. Československý brigády 25. 1. 1945

Začátek roku 1945 byl ve znamení ústupu Němců na všech frontách. V bojích na přelomu roku se však brigáda značně vyčerpala a v lednu roku 1945 se její činnost omezila na jednotlivé diverzní akce a na boje související s obranou osvobozených území před pronikajícími Němci. V této době zahynul velitel brigády Doležal a na jeho místo nastoupil Josef Růžička. Dalším úkolem slavonských jednotek bylo udržet strategické průsmyky a komunikace a bránit tak nepříteli manévrovat v týlu postupující fronty. Němci využily jisté stabilizace fronty a na počátku února zahajují ofenzivu ve Slavonii. Jejím cílem bylo vytvořit si prostor pro manévrování proti levému křídlu Rudé armády operující v Maďarsku.

6. února zahájil nepřítel frontální ofenzivu proti jednotkám v prostoru brigády. Měl několika násobnou převahu, což přinutilo jednotky partyzánů stáhnout se do hor. Situace byla velmi nepřehledná, útoky nepřítelé pokračovaly. Do přímého boje zasáhl i velitel brigády Antonín Doležal, který dne 7. února padl při obsluze kulometu. Prapory brigády ustupovaly před tlakem nepřítelé do Požežské kotliny, kde se rozptýlené jednotky brigády soustředily a posléze přešly do protiútoků. Soustředěným úsilím všech jednotek 12. divize se podařilo nejprve vyčistit hory od nepřátel a následně prolomit obklíčení, ve kterém dosud bojovaly. Po těchto bojích byla brigáda opět odvelena na Daruvarsko, kde bránila před nepřitelem osvobozená území. Posledním partyzánským pochodem brigády byl přechod fronty, který skončil 15. dubna u Drenjského Slatniku. Posléze 24. dubna 1945 byla Československá brigáda v Dežanovci rozpuštěna a její příslušníci byli zařazeni do 4. nově se formující úderné brigády ozbrojených sil Jugoslávie. Její bojovníci v rámci této nové brigády byli roztrženi do více menších jednotek mezi neznámé bojovníky, a to bylo možnou příčinou, že jich mnoho během kolem tří týdnů, kolik trvalo do ukončení války, přišlo o život. O těch příčinách po ukončení války se nechtěl nikdo bavit.

Vztah Československé brigády ke staré vlasti

Založený Svaz Československých besed v Daruvaru ze září 1944 snažil se posílit vztah k jugoslávským státním úřadům, chtěl také udržet kontakty s československou vládou v Londýně, pokud byla ještě v exilu. V tom pokračoval, i když začátkem dubna 1945 byla v Košicích (Slovensko) formovaná nová československá vláda Národní fronty. Tvořili ji politikové některých českých a slovenských stran a vedl ji sociální demokrat Zdeněk Firlinger. Bylo poznat, že v ni komunisti měli hlavní slovo, dokonce Firlinger byl do té doby velvyslanec v SSSR. Začátkem května 1945 Firlinger z Košic jménem Předsednictva vlády republiky Československa napsal dopis bojovníkům Československé brigády Jan Žižka z Trocnova, bojujícím v řadách jugoslávské armády. Obsah měl spíše deklarativní charakter, vyjadřoval morální podporu, ale v závěru je uvedeno, že: „Československá vláda učiní opatření, aby se vaše jednotka mohla ihned po ukončení války vrátit jako celek do vlasti.”¹⁰⁴³

¹⁰⁴³ HEROUT V., *Reemigrace Čechů z Chorvatska*, Jednota, Daruvar, 2010., s. 10.

Z hlediska osudů příslušníků 1. československé partizánské brigády Jana Žižky z Trocnova v Jugoslávii jsou důležitá dvě data. Prvním je 5. srpen 1945 a druhým 12. září téhož roku. V srpnu se konal v Daruvaru 1. poválečný krajanský sjezd, kdy Svaz Československých besed byl přejmenován na Jednotu Čechů v Jugoslávii, kdy na něm zaznělo: „*Víme, že je povinností každého z nás převzít na sebe úkol a stát se strážcem hranic nejen Československa ale slovan-ského světa vůbec ...*”¹⁰⁴⁴. Na tomto sjezdu byla delegována pětičlenná skupina zástupců našich krajanů, která měla odjet spolu s vojenským kontingentem do Československa. Tuto delegaci vedl Josef Vojáček – Taras a cílem jejich jednání bylo: *aby tam přednesli nejen srdečné vzpo-mínky a pozdravy, nýbrž aby tam tlumočili i na patřičných místech – jak u činitelů vládních tak i korporací přání tužby a bolesti.*”¹⁰⁴⁵ Na přehlídku odjela skupina 250 bojovníků 23. srpna 1945¹⁰⁴⁶. Neobešlo se to bez problému, jelikož mnozí bojovníci po rozpouštění Brigády byli zařazeni do jiných partizánských jednotek a po ukončení války pod záminkou, že nevykonali, kdysi povinou vojenskou službu, museli „dosluhovat vojenskou službu”. Jen někteří z nich byli dočasně z vojny propuštěni, a proto se mnozí z nich už tehdy rozhodli, že zůstanou v Česko-slovensku a do Jugoslávie se nevrátí. Obyvatelé Prahy je uvítali 9. září a 12. září 1945 nastoupili bojovníci 1. československé samostatné brigády Jana Žižky z Trocnova v Jugoslávii v Praze na Staroměstském náměstí, kde z rukou tehdejšího ministra obrany generála Ludvíky Svobody převzali nejvyšší státní vyznamenání, které jim udělil prezident republiky Edvard Beneš. Tak skončila bojová cesta této jednotky¹⁰⁴⁷. V té době už československá vláda jednala o znovuo-sídlení československého pohraničí a zabývala se tedy i otázkou reemigrace. Příslušníkům bri-gády byla nabídnuta možnost usídlit se na jihu Moravy na území, z kterých byl odsunut velký počet Němců. Ti možnosti využili a více než 160 z nich se i se svými rodinami usídlili v Jiřicích a Mišovicích, ale i jinde v regionu. Další přicházeli na jižní Slovensko, do okolí Liberce, ale také do Plzně a tak v období 1945 – 1949 reemigrovalo kolem tři tisíc Čechů a Slováků. Přistěhovalí bojovníci po ukončení války a usazení v Československu v rámci výročí založení Českosloven-ské brigády slavnostně poznamenávali den její založení, starali se o památníky věnované této jednotky a občas si vyměňovali setkání se svými spolubojovníky z Jugoslávii, Dnes tu tradici dodržují jejich potomkové.

¹⁰⁴⁴ AČS RCH, Daruvar, f. Brigáda Jana Žižky, k. VIII/3 Referát delegace Svazu Čechů v Jugoslávii pro III. Světový sjezd krajanů v Praze 1948.

¹⁰⁴⁵ AŠČ RCH, Daruvar, f. ČSS v Chorvatsku, k. A-1, Dopis Velvyslanectví Československé republiky Bělehrad 7. VIII. 1945.

¹⁰⁴⁶ AŠČ RCH, Daruvar, f. ČSS v Chorvatsku, k. A-1, č. 133/45.

¹⁰⁴⁷ AŠČ RCH, Daruvar, f. ČSS v Chorvatsku, k. A-1, Dopis Československé vojenské mise v Bělehradě z 29. 9. 1945.

Významné osobnosti 1. Československé brigády

Josef Vojáček – Taras

Narodil se 25. únoru. 1906 v Hercegovci a zemřel 14. 8. 1983 v Praze. Jako příslušník české menšiny ve Slavonii organizoval za 2. světové války partyzánské skupiny především v řadách svých krajanů v Jugoslávii. V letech 1943–45 působil jako politický komisař a zástupce velitele I. čs. partyzánské brigády Jana Žižky z Trocnova. V posledních fázích bojů jí velel. V roce 1948 přesídlil do ČSR, kde působil v řadě politických funkcí spjatých s protifašistickým bojem za druhé světové války.¹⁰⁴⁸ Takto lze stručně představit jednoho z nejvýznamnějších a dá se říci i nejvlivnějšího českého představitele protifašistického boje v Jugoslávii.

Předci Josefa Vojáčka přišli do Slavonie v druhé polovině 19. století. Byli to mlynáři a touto činností se zabývali i v nové vlasti. Josef pokračoval v rodinné tradici a vyučil se u svého otce mlynářem v mlýně Jama. Tento mlýn vešel do historie počátků partizánského hnutí v Chorvatsku. Od mládí se Josef Vojáček angažoval v radikálním dělnickém hnutí a záhy vstoupil do komunistické strany Jugoslávie. Již na podzim 1941 začal organizovat partizánské skupiny. Patřil tedy do skupiny, kterým místní říkali „prvoborci“ (prvobojovníci). Do protifašistického boje se postupně zapojili i další příslušníci rodiny Vojáčků, (bratři Ota, a Leopold a Karel, neteř Marie Králová, rozená Beněšová a mnozí další.¹⁰⁴⁹ To nemohlo uniknout pozornosti ustašovců, kteří se mstili na zbylých členech rodu. V období mezi únorem a dubnem 1945 velel 1. československé partyzánské brigádě Jana Žižky z Trocnova, až do jejího rozpuštění. Konec války zastihl Josefa Vojáčka v reorganizované Jugoslávské armádě, kde již nebyla více samostatná jednotka. V rámci sjezdu Čechů v srpnu 1945 v Daruvaru došlo do přejmenování Svazu Československých besed na Jednotu Čechů v Jugoslávii, a v únoru 1946 na Svaz Čechů v Jugoslávii. Do jehož čela byl zvolen Josef Vojáček – Taras. Svaz se stal hlavním organizátorem reemigrace Čechů z celé Jugoslávie a jeho předseda zastupoval českou a slovenskou menšinu na mezinárodních jednáních. V roce 1948 se usídlil v Československu. Ani jeho další osudy nebyli bez zajímavostí. V přímé souvislosti se změnami mezinárodních priorit vlády Československa přicházely vzestupy a pády v kariéře Josefa Vojáčka. Jednou významný představitel protifašistického hnutí a záhy traktorista v JZD Jiřice.¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁸ Například v letech 1966–69 místopředseda ÚV SPB, 1969–73 předseda ÚV ČSPB a místopředseda federálního ÚV ČSSPB. Ř.rep. (1966), Ř. V.ú. (1976).

¹⁰⁴⁹ Čerpáno ze vzpomínek a dokumentu Saga rodu Vojáčků, kterou poskytl autorům pan Václav Šrámek, který působil jako spojka Josefa Vojáčka v průběhu bojů čs. jednotky v bývalé Jugoslávii

¹⁰⁵⁰ Ze vzpomínek paní Zdeňky Sobotkové rozené Štičkové z Hostěradic – Mišovic

Josef Růžička

V parku u Českého domu v Daruvaru stojí busta Národního hrdiny Jugoslávie Josefa Růžičky jednoho ze dvou Čechů, kteří byli tímto titulem vyznamenáni. Josef Růžička se narodil 10. srpna 1919 v rodině dělníka Josefa Růžičky v Odkopech jako prvorozené dítě. Do školy chodil v Končenici vzdálené od bydliště asi 8 km. Školní docházku ukončil ve dvanácti letech a od té doby pracoval jako námezdní dělník na rybnících. V době okupace Jugoslávie německými vojsky bylo Růžičkovi 22 let. V říjnu 1941 byl povolán do domobrany v Záhřebu. Již na jaře roku 1942 sběhl a připojil se k partizánské skupině operující v okolí Gariče. Začal jako řadový bojovník, ale vojenský výcvik v rámci domobrany mu napomohl k postupnému funkčnímu růstu. Záhy se stává četařem a posléze velitelem roty. Aktivita této skupiny se zaměřovala především na shromažďování zbraní, prostředků a materiálu nutných pro vedení partizánské války. Na podzim¹⁰⁵¹ 1942 přechází Růžičkova skupina do okolí Daruvaru, kde se zapojuje do otevřeného protinacistického boje. V boji proti nepřátelským jednotkám je zraněn a na čas se vrací do rodné osady. Na počátku roku 1943 dochází v celé Slavonii k prudkému rozmachu národně osvobozenického hnutí. Do partyzánských jednotek se hlásí mnoho nových bojovníků. Mezi nimi i Češi a Slováci. Po vzniku 1. Československého praporu, je jmenován jeho velitelem. Vzhledem ke svému mládí a odvaze se pro jeho příslušníky stal nejen velitelem ale především vzorem. V červenci 1943 byl Růžička zraněn při boji s ustašovskou posádkou v Krapji. Po vyléčení se zapojuje opět do boje proti okupantům a ustašovcům. V únoru 1944 přebírá velení 1. československé brigády. V jejím čele stál v bojích u Slavonského Brodu, v Končenici, Moslavině, Požežském údolí a jinde. I v těchto bojích stál v čele svých vojáků a s kulometem v ruce. Často se vydával sám na průzkum, při čemž často velmi riskoval. Na podzim roku 1944 byl povolán do štábu VI. sboru. V té době byl jmenován velitelem brigády Josef Hanzl a následně Antonín Doležal, který velel brigádě až do své smrti 28 ledna 1945. Po něm přebírá velení brigády opět Josef Růžička. V té době působila brigáda u Našic. V rámci obraných bojů nad vesnicí Humljani se zapojil znovu přímo do bezprostředního boje s útočícími německými jednotkami. Jak jinak než s kulometem v ruce. Při tom byl několikrát zasažen nepřátelskou palbou. Zranění byla smrtelná. Podlehл jim 7. února při přesunu do nemocnice. Zemřel jako major jugoslávské armády ve svých dvaceti šesti letech. Pohřben je v Končenici. Řád Národního hrdiny mu byl posmrtně propůjčen prezidentem Titem 27. července 1953.¹⁰⁵¹

Antonín Doležal

Vedle národního hrdiny Josefa Růžičky patřil k nejpobulárnějším velitelům československých jednotek Antonín Doležal. Narodil se 22. srpna 1913 v Dežanovci u Daruvaru. Po ukončení základní školy navštěvoval nižší gymnázium v Daruvaru a posléze se vyučil zámečníkem.

¹⁰⁵¹ AČS RCH, Daruvar, f. ČSS v Chorvatsku, k. A1 Portrét národních hrdinů Daruvar, 1961.

Po vyučení se dobrovolně přihlásil do poddůstojnické školy bývalé jugoslávské armády. Po jejím ukončení sloužil u námořnictva až do roku 1941. Po okupaci Jugoslávie pracoval v papírnách v Záhřebu. Tam byl vyzván, aby se zapojil jako bývalý poddůstojník do NOH. Odcházel k partyzánům na osvobozené území Trokut (na úpatí Psunji). Po zformování XII. slavonské úderní brigády bojuje v jejich řadách a je ustanoven velitelem roty. Po vytvoření českého praporu hlásí se jako Čech do jeho řad. Zde působil jako velitel roty a posléze jako náčelník štábu. Podílel se spolu s ostatními na založení Československé partizánské brigády a převzal i zde funkci náčelníka štábu brigády. Na podzim roku 1944 (v době kdy byl Josef Růžička vyslán do důstojnické školy) převzal Antonín Doležal funkci velitele brigády a tu vykonával až do své smrti. V bojích byl několikrát raněn. Zahynul 28. ledna 1945¹⁰⁵² v hodnosti majora v Seone u Našic a pohřben je na dežanovském hřbitově. Dalo by se říct, že se stal obětí vlastní pečlivosti a puntičkářství. K brigádě byly přiděleny protitankové zbraně „John Bull”. Ty partizánské jednotky postrádaly dlouhou dobu. Jejich dodávka umožnila postavit se i nepříteli, jehož podporovaly právě tanky. Po dodání těchto zbraní chtěl velitel brigády nejprve sám tuto zbraň otestovat. Při tom však porušil základní pravidla jejího použití, na která sám spolubojovníky upozorňoval. Při zkušebním výstřelu se část rakety odrazila od překážky a zasáhla Doležala do hlavy. Cestou na ošetrovnu zemřel.¹⁰⁵³

SUMMARY

THE SIGNIFICANT ROLE OF THE CZECHS IN THE FORMER YUGOSLAVIA IN THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE IN WORLD WAR II

Abstrakt: The author presents to the professional public an article dealing with the participation of the Czech minority in the struggle for freedom and against fascism in the former Yugoslavia in the Second World War. This topic has recently been relegated to the end of interest. The struggle of the peoples of the former Yugoslavia for liberation from German occupation in 1941-1945 is an integral part of history and cannot be forgotten. In 2023, we commemorate the 80 th anniversary of the establishment of the first Czechoslovak independent partisan unit. However, the Czechs did not fight only in national units, but were also involved in other units that were formed throughout the territory of the former Yugoslavia. Among the Czech fighters, personalities who cannot be forgotten stood out. They were Josef Vojáček, Josef Růžička, Antonín Doležal. The latter two fell at the head of their soldiers in battle. They were not alone. About 7,000 members of the Czech minority took part in the fighting and several hundred of them died. The author deals with the issue of the Czech and Slovak minorities living in the former Yugoslavia for a long time.

Key words: Czechoslovak partisan brigade, World War II, Yugoslavia, personalities

¹⁰⁵² AČS RCH, Daruvar, f. Brigáda Jana Žižky, k. VIII/2, Abychom nezapomněli.

¹⁰⁵³ HANZL, J., *Bojová cesta I. Československé brigády „Jan Žižka z Trocnova”*, Daruvar, 1968., s. 283 - 284.